

LESTIJÄRVEN KASALANKANKAAN
PYYNTIKUOPPA-ALUEEN
KARTOITUS 2007

Lestijärven kunta

Hans-Peter Schulz / Osuuskunta Paunet

Perustiedot

Kunta: Lestijärvi

Kohdenimi: Yli-Lesti/Kasalankangas

Mj-tunnus: 421010048

Mj-tyyppi: työ- ja valmistuspaikat / pyyntikuopat

Lukumäärä: 381 (kaikki kohteet sisältäen myös muut kuopat/tervahaudat: 396)

Muinaisjäännösalueen laajuus: 170 ha

Rauhoitusluokka: 1

Peruskartta: kohde sijaitsee neljän karttalehden alueella:

2332 12, 2334 03, 2341 10, 2343 01

Alueen rajat

x 7038 850 – 7041 200 p 7040 444 – 7042 813

y 2538 780 – 2540 980 i 3389 151 – 3391 310

z 150 – 155

Raportin karttojen koordinaatisto on KKJ 2 (x/y). GPS-data on sekä KKJ 2 että KKJ 3 muodossa.

Kenttätyöaika 29.10-7.11.2007

Aikaisemmat tiedot:

Inventointi 1987. Arja Justander ja Matti Enbuska (kohde 38, Kasalankangas, s. 95-96)

Alustava kartoitus 2003. Kotiseudun muisti-hanke, Jaana Itäpalo ja Hans-Peter Schulz (ei raporttia)

Lähilöydöt (ks kartta 1):

Anttilan pronssikautinen asuinpaikka (mj-t: 421010001 ja kohde 421010027; kuulunee samaan asuinpaikkaan)

Yli-Lestin kivikautiset asuinpaikat (mj-t:421010045, 421010046, 421010047, 421010049)

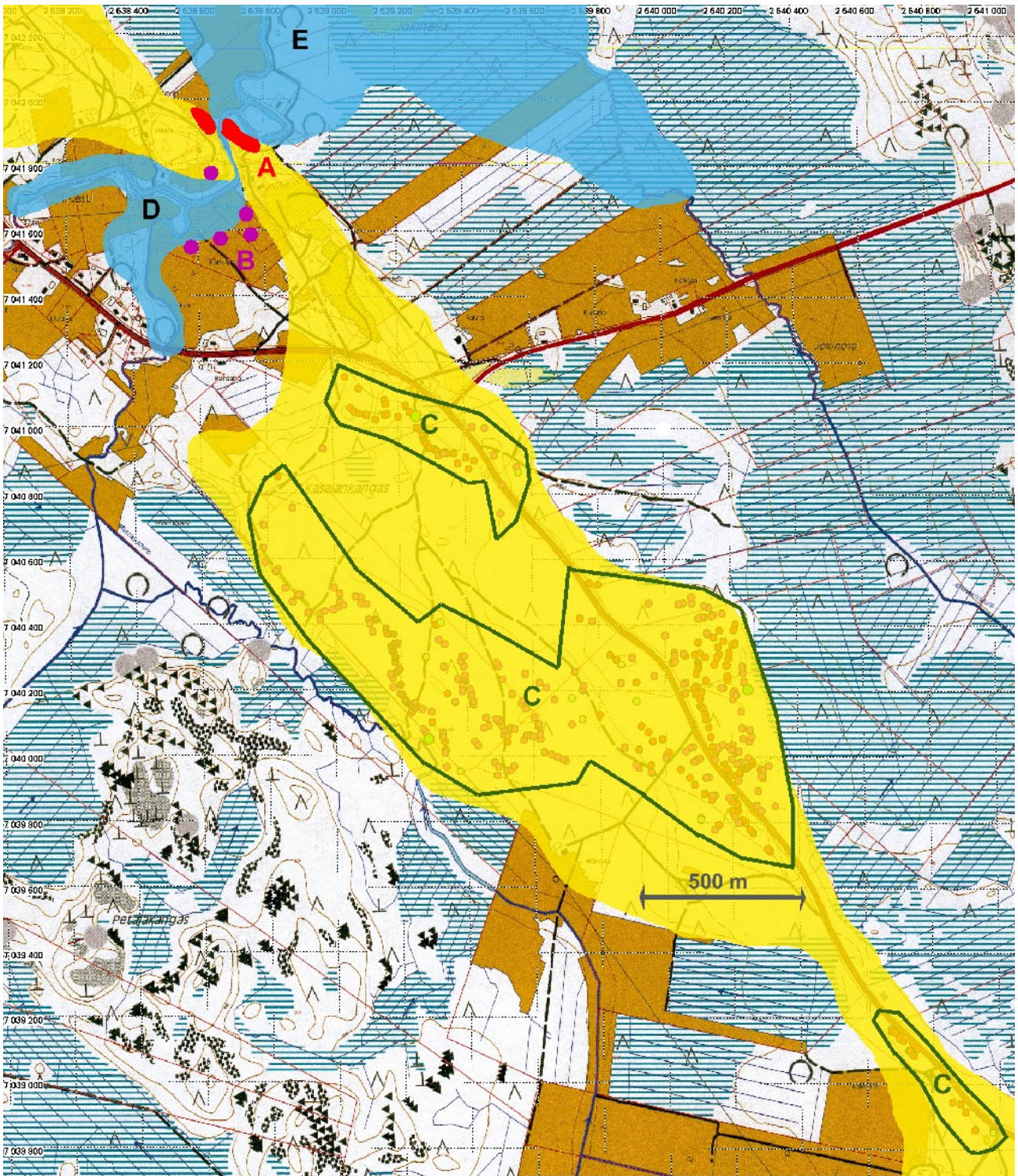
Suojelu: Kasalankangas on pohjavesialuetta, rakennuspaineita ei ole. Alue on kokonaisuudessaan metsätalousaluetta. Olisi tärkeä valvoa, että koneellista hakkua tapahtuisi ainoastaan roudan aikana ja että maanmuokkausta (laikutus ym.) ei tehtäisi.

Alueen sijainti, topografia, geologia ja kasvillisuus

Kasalankangas sijaitsee 8-10 km Lestijärven kirkonkylästä kaakkoon ja 2 km Lestijärvestä etelään Yli-Lestin kylän kaakkoispuolella. Kangas kuuluu 35 km pitkään Kinnula – Syriky-län harjujaksoon. Kasalankankaan kohdalla harju on rantavoimien tasoittama, sen keski-osassa harjun ydin (karkeaa sora ja kivikkoa) on paljastunut. Kahden neliökilometrin laaja alue on melko tasainen, korkeusero on enintään 5 m. Alueella ovat useita harjun suuntaisia harjanteita. Kangas on soistuneiden alueiden ympäröimä, sen koillispuolella, Lehtosenjoen kohdalla on ollut harjun patoama muinainen pikkujärvi (kartta 1). Asuinpaikkalöytöjen perusteella järvi oli vielä olemassa kivikauden lopussa/varhaismetallikauden alkuvaiheessa. Lestijärvi on ulottunut ennen järvenlaskua 1874 Lehtosenjoen suun kohdalla harjulle asti.

Alue on kuivaa hiekkakangasta, valtapuulaji on mänty, (tasaisilla hiekka-alueilla miltei 100-prosenttisesti, kivikkoisilla alueilla ja reunoilla esiintyy myös koivua ja kuusta).

Aluskasvillisuus on pääosin puolukkaa, lisäksi runsaasti jäkälää, sammalta ja vähän kanervaa. Reunoilla kasvaa myös mustikkaa ja suopursua.

Kartta 1. Kasalankangas. *Keltainen:* harju, *sininen:* muinaiset vesialueet (D harjun patoama pikkujärvi, E Lestijärven lahti) **A** Anttilan pronssikautinen asuinpaikka, **B** kivistä/kuusi- ja rautakautiset asuinpaikat, **C** pyyntikuoppa-alueet © Lestijärven kunta

Kartoitusmenetelmät

Kartoituksessa käytetty paikannin: Magellan Explorist 500

Käytetyt ohjelmat: purku ja datakäsittely: GPSU , karttaohjelma: Kartta 2005 DX+ (Mikroliitti Oy).

Kartoitusmenetelmästä on sovittu etukäteen maakunta-arkeologi Kaisa Lehtosen (Museovirasto, Vaasan aluetoimisto) kanssa.

Aluetta käytiin läpi 30-50 m linjavälillä, puuston tiheydestä riippuen. Harvassa metsässä kuopat oli hyvin havaittavissa 25 m metrin etäisyydeltä. Kulkulinjat ohjattiin paikantimen jälkilokin avulla. Jotkut kuopat kairattiin 2” maanäyttekairalla vallin kohdalla tai kuopan yläreunassa ja maannoshavainnot kirjattiin. Pitkissä jonoissa kairattiin 2 – 3 kuoppaa, lyhyessä jonoissa 1 kuoppa, lisäksi muutama yksittäinen kuoppa.

Kuoppien tunnukset (ID), koordinaatit ja lisätiedot ei näy raportin kartoissa, niitä on toimitettu erillisenä tiedostona tilaajalle, metsäkeskus Keskipohjalle ja Museovirastolle.

Mittaustarkkuus

Laitevalmistajan ilmoittama paikantimen tarkkuus on maksimissaan 3 m (> 10 satelliitin signaalit), mikäli EGNOS ((European Geostationary Navigation Overlay Service) - signaali on saatavilla, 1- 2 m.

Mittaus suoritettiin silloin kun oli vähittäin 8 satelliitin signaalit ja paikantimen oma ilmoitus mittaustarkkuudesta oli ≤ 8 m. Harvassa metsässä laite ilmoitti tavallisesti 5-7 m tarkkuutta. Arvot tarkastettiin uusiomittauksilla, rajapyykillä sekä jälkilokin avulla. Näiden tietojen perusteella laitteen ilmoittama mittaustarkkuus piti hyvin paikkansa. EGNOS-signaali saatiin vain katkonaisesti, mutta kenttätyön loppuvaiheessa yhteyttä oli jostain syystä kolmen tunnin ajan. Silloin tarkastettiin otoksin pitkät kuoppajonot uudelleen. Tarkastusmittaukset Kasalankankaan itäosassa (Lestijärvi – Kinnulan maantien itäpuolella) osoittivat maksimissaan 5 m:n heittoa eri suuntiin, kankaan länsilaidalla oli kolmessa pitkässä jonossa havaittavissa järjestelmällinen virhe, aikaisemmat mitatut kuopat olivat 10 – 12 m idempänä kuin tarkastusmittauksessa. Koska tarkastus perustuu vain joihinkin kuoppiin ja virheen syy ei ole tiedossa, alkuperäisiä mittauksia ei ole korjattu.

Mittauskohteet

Kartoituksessa mitattiin ne kuopat, joilla oli samantyyppinen kasvillisuuspeite kuin niiden ympäristössä, säännöllinen pyöreä tai soikeahko muoto ja syvyyttä yli 0,5 m sekä vähintään 1,5 m läpimitta (pienempiä kuoppia alueella oli vain muutamia). Lisäksi kartoitettiin tervahaudat ja sellaiset kuopat, jotka olivat kasvipeitteen perusteella mahdollisesti yli sata vuotta vanhoja, mutta poikkesivat profiililtaan ryhmistä A ja B (joukossa mm. mahdollinen miilukuoppa ja kaivo). Sorakuoppia ja vanhoja soranottoaikoja (joita oli paikoitellen useita tervahautojen lähistöllä ja maantien varrella) ei kartoitettu.

Kuoppien suhteellinen ajoitus

Kuopat on voitu ryhmitellä kolmeen päätyyppiin:

Ryhmä A: iso, profiililtaan matalahko kuoppa (\varnothing 3-4,5 m, syvyys 0,5 – 0,7 m), ei vallia tai heikkoja vallin merkkejä. Huuhtoutumiskerroksen vahvuus kuopan yläreunassa¹ 7 -10 cm, (ja samalla yhtä paksu kuin ympäristön maaperässä)

Ryhmä B: pienempi, profiililtaan jyrkempi kuoppa (\varnothing n. 1,8 – 2,5 m, syvyys 0,5 - 0,9 m), usein selvä valli. Tässä ryhmässä huuhtoutumiskerros oli selvästi ohuempi, n. 1 cm, yhdessä jonossa havaittiin hieman paksumpi huuhtoutumiskerros, 2-3 cm.

Ryhmä C: erimuotoiset kuopat, osittain jyrkkä profiili, ei huuhtoutumiskerros; kasvillisuus ja humuskerroksen paksuus (keskimäärin 10 cm) sama kuin ympäristössä

Kuoppien profiilit ja huuhtoutumiskerroksen paksuus korreloivat suhteellisen iänmäärityksen osalta; hiekkaan kaivettu kuoppa madaltuu ja laajentuu aikaa myötä, samalla kuin huuhtoutumiskerroksen paksuus kasvaa.

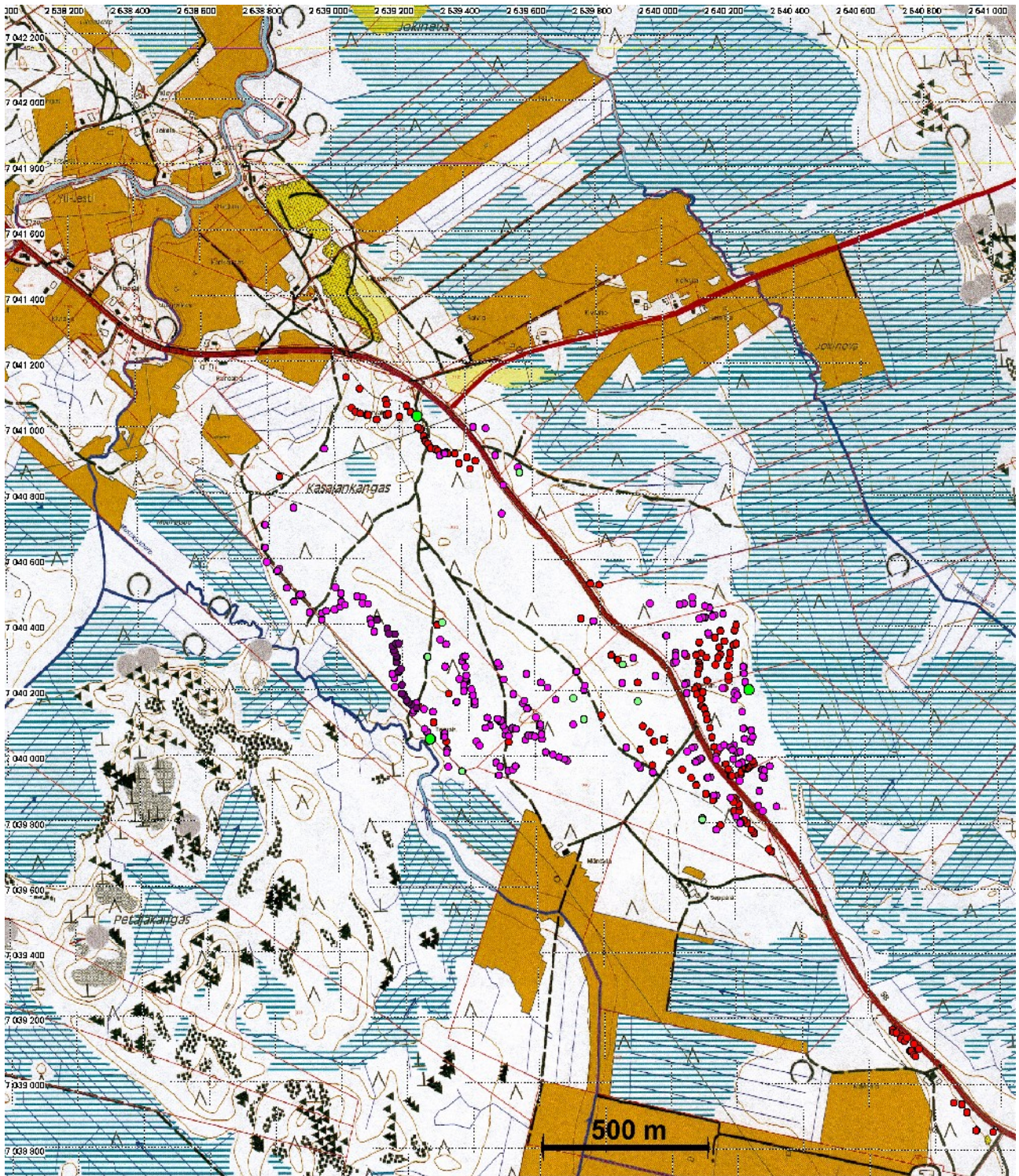
Keski- ja Pohjois-Suomen kuivien kankaiden tyypillinen maannos on Podsol. Elävän kasvillisuuskerroksen alla on 2-10 cm kerros eri asteilla maatuneita kasvienosia. Mineraalimaassa ylimpänä on harmaa huuhtoutumiskerros (5-10 cm) ja sen alla ruskea – punertava rikastumiskerros (5-15 cm) Puhdas mineraalimaa esiintyy 10 – 25 syvyudessa. Maannoksen kehittäminen vie monta vuosisataa. Podsolin kehittäminen voi osoittaa kemiallisissa analyyseissä jo n. 100 – 350 v ikäisissä maannoksessa, mutta näkyvä huuhtoutumiskerros voi havaita vasta selvästi vanhemmissa maannoksissa. Täysin kehittyneen podsolin ikä on eri laskelmien mukaan yli 1000 vuotta².

Keski-Pohjanmaalla tehdyt havainnot (alekirjoittanut) olivat samansuuntaisia: Lohtajan Vattajalla 5 m korkeudella **(1)** huuhtoutumiskerrosta ei havaittu, Lohtajan Karhin muinaisilla hiekkadyynialueella n. 7,5 m korkeudella **(2)** oli havaittavissa ohut huuhtoutumiskerros, samalla alueella n. 12 m korkeudella **(3)** huuhtoutumiskerroksen vahvuus oli 3 -6 cm. Rannansiirtymisajoituksen perusteella havaintopaikkojen iät ovat n. 500 vuotta **(1)**, n. 800 vuotta **(2)** ja noin 1300 vuotta **(3)**.

Edellisten tietojen perusteella ryhmän A kuopat ovat esihistoriallisia, niiden ikä on yli 1000 vuotta. Ryhmän B kuopat ovat esihistoriallisen ajan loppuvaiheelta tai mahdollisesti hist. ajan alkuvaiheelta, karkea ajoitus 2. vuosituhannen alkupuolisko. Saman ryhmän kuoppajono, jossa on havaittu vahvempi huuhtoutumiskerros (värikoodi tummanvioletti, ks. kartta 2), lienee joitakin vuosisatoja vanhempi
Ryhmän C kuoppien ikä on yli 50-100 vuotta.

¹ Kuoppien pohjassa huuhtoutumiskerros on tavallisesti paksumpi (kosteampi paikka), joten sitä ei voida käyttää vertailussa.

² Jauhiainen, E. 1973. Age and degree of podzolization of sand soils on the coastal plain of northwest Finland, *Commentationes Biologicae, Societas Scientiarum Fennica*, **68**, 32 pp. [dmsol stbdn]

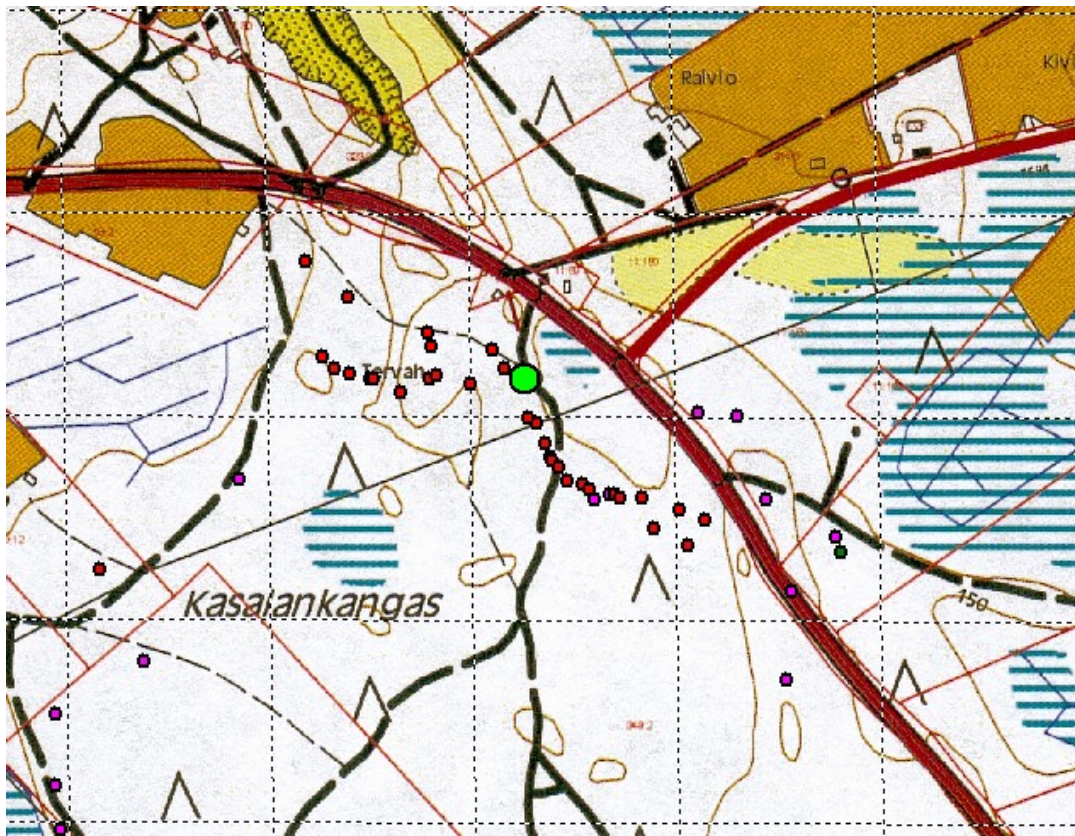

Kartta 2. Yleiskartta, kaikki kuopat, mk 1:18 000, ristikon väli 200 m
kartan rajakoordinaatit: x 7038700 – 7042300, y 2538000 – 2541050.

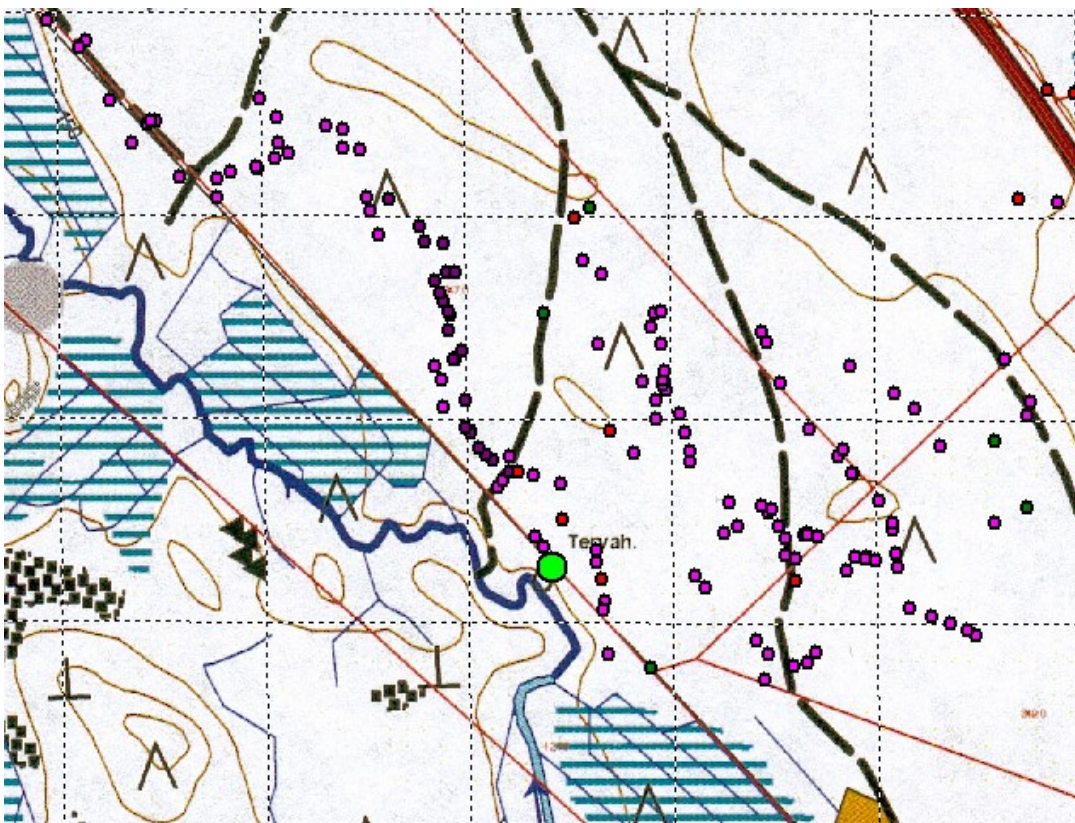
© Lestijärven kunta

Värikoodit: **punainen**: kuoppa ryhmä A; **violetti**: kuoppa ryhmä B; **tummanvioletti**: kuoppa ryhmä B, (vahvempi huuhtoutumiskerros), **vihreä**: kuoppa ryhmä C; **vihreä, iso**: tervahauta. Värikoodi on sama kaikissa kartassa.

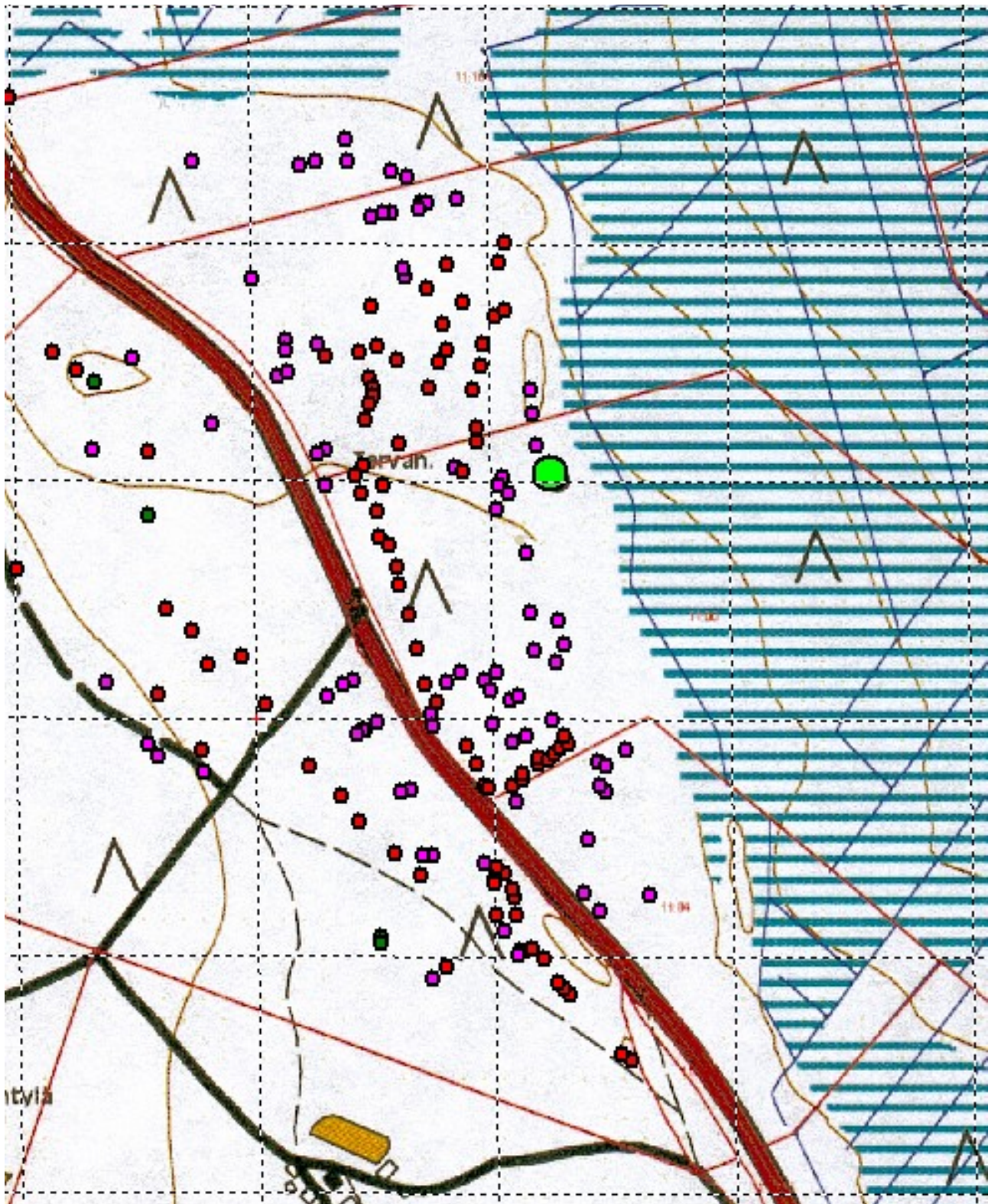
Kuoppia kartoitettiin yht. 396 kpl, joista 147 on luokiteltu ryhmään A, 234 ryhmään B ja 12 ryhmään C. Lisäksi alueella on 3 tervahautaa. Pyyntikuopaksi (ryhmät A ja B) on tulkittu yht. 381 kuoppaa.

Kartta 3. Alueen pohjoisosa, mk n. 1:7000, ristikko 200 m
kartan rajakoordinaatit x 7040800 – 7041600, y 2538570 – 2539600

Kartta 4. Alueen länsiosa.; mk n. 1:7000, ristikko 200 m
kartan rajakoordinaatit x 7040000 – 7040800, y 2538570 – 2539600

Kartta 5, Alueen itäosa, mk 1:5000 ristikko 200 m
kartan rajakoordinaatit x 7040000 – 7040800, y 2539600 – 2540400

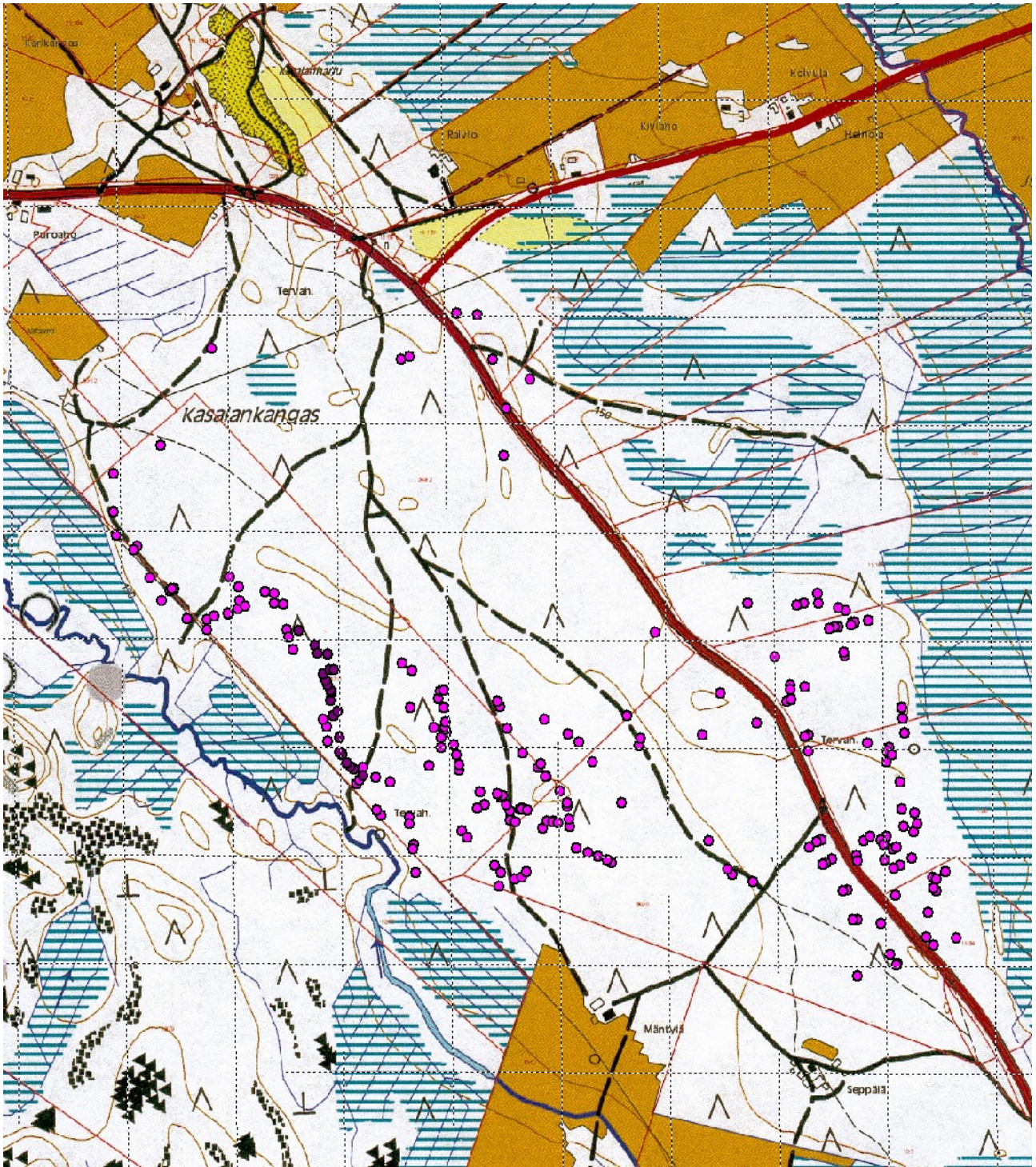

Kartta 6. A – ryhmän kuopat (147 kpl)

© Lestijärven kunta

Kuopat sijaitsevat pääosin harjun koillislaidalla ja muodostavat useita harjunsuuntaisia jonoja. Kahden jonon pituus on n. 700 – 900 m, muut jonot ovat n. 200 pitkiä. Kuoppien väli vaihtelee n. 20 m:stä 50 m:iin. Jonot ovat osin limittäin tai päällekkäin. Lisäksi on kaksi poikkittais-suunnassa oleva jonoa, joissa kuoppien väli on tiheämpi

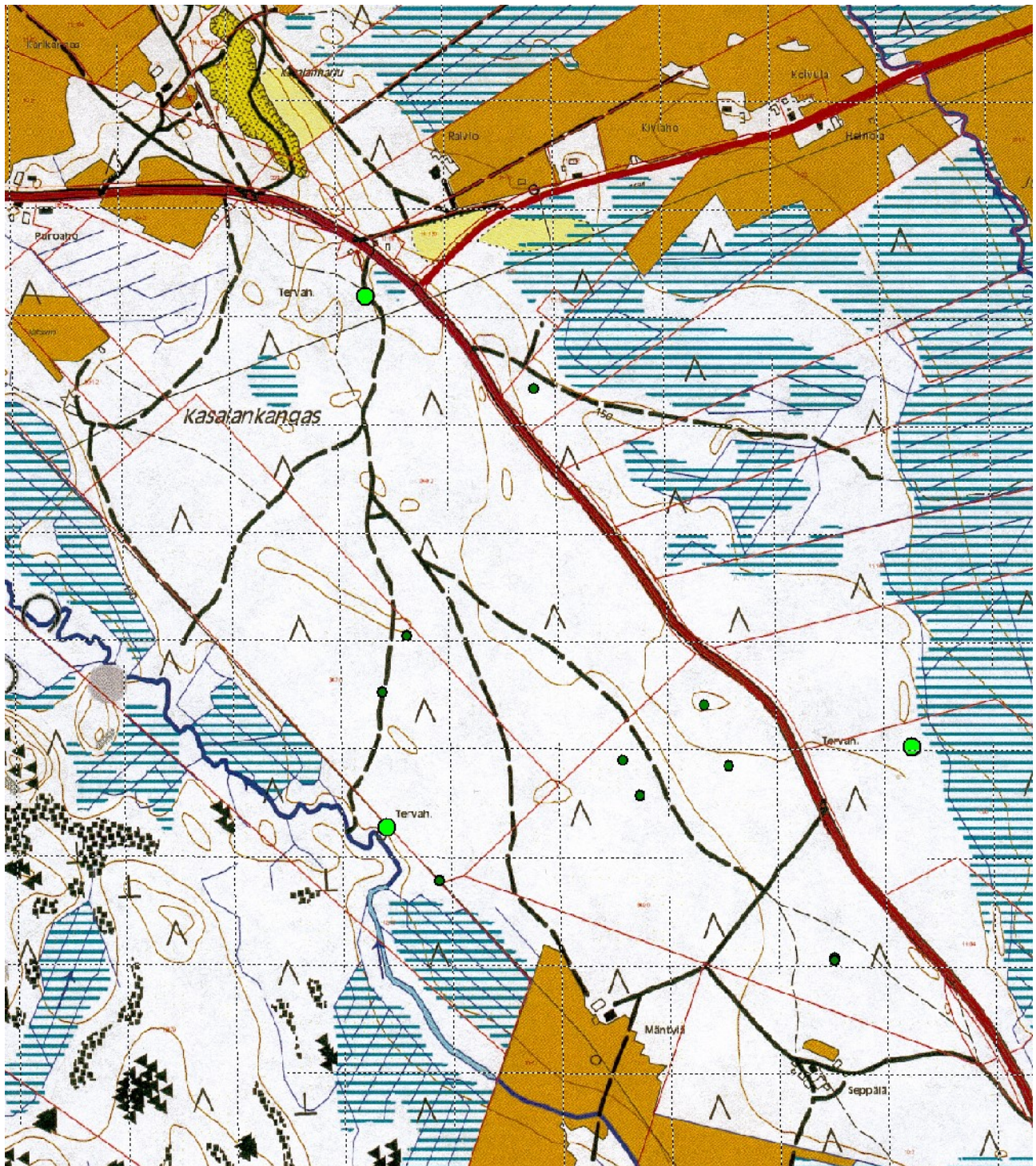
Lestijärvi - Kinnulan maantie leikkaa kolmessa paikassa kuoppajonot, tien rakentamisen yhteydessä on todennäköisesti tuhoutunut useita kuoppia.

Kartta 7. B – ryhmän kuopat (234 kpl)

© Lestijärven kunta

Kuopat keskittyvät Kasalankankaan keskiosaan. Koillislaidalla on havaittavissa monta 3 -7 kuopan poikittaisjonoa, lisäksi on monta kuoppaa "pareittain". On epäselvää muodostavatko ne mahdollisesti jonoja, samankaltaisia "pareja" on tavattu myös kankaan lounaislaidalta. Kartalla kuvio näyttää sekavalta, mutta maastossa poikittaisjonot oli hyvin hahmoteltavissa ja ne sijaitsivat usein harjanteilla. Kankaan keskiosassa ja lounaislaidalla on useita pitkiä (300 – 500 m) harjunsuuntaisia jonoja ja kaksi poikittaisjonoa. Kuoppien väli vaihtelee noin 10 m:stä 50 m:iin. Tummanvioletilla värillä merkitty jono on huuhtoutumiskerroksen paksuuden perusteella jonkun verran vanhempi kuin muut ryhmän B kuopat. .

Kartta 8. C – ryhmän kuopat. (15 kpl). Tervahaudat isolla symbolilla.

© Lestijärven kunta

Kohteen tulkinta ja merkitys

Ryhmien A ja B kuopat on tulkittu pyyntikuopiksi. Ne muodostavat pääosin pitkiä jonoja seuraten maastomuodostelmia (usein harjanteen lakea tai sivua). Kuoppajonot ja niiden sijainti maastossa sekä kuoppien morfologia ovat samantyyppisiä kuin aikaisemmin kartoituissa pyyntikuoppajärjestelmissä Lapissa ja Keski-Suomessa, joissa osa kuopista on tutkittu kaivauksilla.³ Esihistorialliset miilukuopat voivat olla samankokoisia kuin pyyntikuo-

³ Esim. E.-L. Ja H.-P. Schulz, Enontekiö Jyppyrä S, pyyntikuoppajärjestelmän kartoitus ja koekaivaus 1991; H.-P. Schulz, Saarijärvi Mäkelänlampi SE ja Summassaari Harju, pyyntikuoppajärjestelmien kartoitus 1994; samat kohteet: H.-P. Schulz, kaivaus 1995.

pat, niitä ei kuitenkaan ole löydetty isoina ryhminä. Kairauksissa Kasalankankaan kuoppia (ryhmät A ja B) ei havaittu hiili- tai nokikerrostumia.⁴ Esihistoriallisia keittokuoppia voi esiintyä isommissa ryhmissä, ne ovat poikkeuksitta asuinpaikkojen yhteydessä vesistöjen (tai muinaisrantojen) lähistöllä. Kairauksissa ei havaittu kiviä kuoppien pohjassa.

Kasalankangas on monessa mielessä hyvin poikkeava kohde. Noin 35 km:n pitkällä Kinula – Syrinkylä harjujaksolla ei ole tiedossa muualta pyyntikuoppajonoja. Paikoitellen on tosin havaittu joitakin yksittäisiä kuoppia joiden luonne on epäselvä. Kasalankankaan vain noin 2 km:n pitkällä harjuosuudella on melkein 400 kuopan keskittymä. Muilta Keski-Pohjanmaan harjuilta on tiedossa vain yksittäisiä kuoppajonoja (Perho Kehäkangas: 7 kuopan jono -tuhoutunut-; Veteli Papinkallio: 1 jono 9 kuoppaa; Halsua Palokangas 2 kuoppaa; Ullava: ainakin kaksi jonoa, yht. 21 kuoppaa; Alaveteli Seljes: 1 jono, 5 kuoppaa).

Keski-Suomesta tunnetaan joitakin isompia pyyntikuoppajärjestelmiä, esim. Saarijärven Summassaarelta 60 kuoppaa ja Pihtiputaan Peukaloisenkankaalta toista sataa kuoppaa. Muualta Suomesta isoja kuoppajärjestelmiä löytyy vain Tunturi-Lapista, suurimmissa saat- ta olla lähes 250 kuoppaa⁵.

Toistaiseksi ei ole ollut mahdollisuutta ajoittaa kuoppia tarkemmin ¹⁴C- ajoitusmenetelmäl- lä. Suhteellinen ajoitus maannosasteen perusteella antaa joitakin mielenkiintoisia viitteitä. Vanhemman ryhmän A kuoppajonot ovat esihistoriallisia, niiden osalta nousee esille väis- tämättä kysymys, liittyvätkö kuoppajonot lähellä sijaitsevaan Yli-Lestin Anttilan myöhäis- pronssikautiseen asuinpaikkaan. Nuoremmat ryhmän B kuopat ovat karkeasti ajoitettavis- sa 2. vuosituhannen alkupuoliskolle (yksi jono on ehkä hiukan vanhempi). Yli 200 kuopan keskittymä osoittaa intensiivistä peuranpyyntiä ko. ajanjaksolla, ainakin jossain vaiheessa. Tämä taas edellyttäisi pyyntiyhteisön kylämäistä asutusta tai organisaatiota, joista ei kui- tenkaan ole vielä löytynyt merkkejä tällä seudulla.

Kuoppien tarkempi ajoitus toisi tärkeää tietoa Keski-Pohjanmaan sisäosien asutushistorian osalta.

Lestijärvellä, 23.11. 2007

Hans-Peter Schulz

4 Ainoa löydetty mahdollinen miilukuoppa (ryhmä C) oli pitkänsoikea ja isompi kuin ryhmien A ja B kuopat

5 Suullinen tiedonanto Petri Halinen, Helsingin yliopisto

Valokuvat

Kuva 1. Kuoppa 25 kaakosta.

Kuva 2 Kuoppa 50 etelästä

Kuva 3. Kuoppa 80 pohjoisesta

Kuva 4. Kuoppa 86 lännestä

Kuva 5. Kuoppa 149 etelästä.

Kuva 6. Kuoppa 211 idästä.

Kansikuva: kuopat 28-29 koillisesta.